

Pestvogels in de winter van 1995/1996 in de provincie Groningen.

Theo Bakker en Anne van Dijk

Pestvogels broeden van het noorden van Fenno-Scandinavië tot in Oost-Siberië. In Noord-Europa overwintert in normale jaren een groot deel van de populatie binnen de broedgebieden. Een klein deel trekt weg tot in Zuid-Zweden en Denemarken met een recente uitbreiding naar Noordcentraal-Europa. In sommige jaren treden massale verplaatsingen op, veroorzaakt door een combinatie van veel vogels (hoog broedsucces) en te weinig voedsel. De vogels kunnen dan zelfs de landen rond de Middellandse Zee bereiken. Over de herkomst van de in Nederland waargenomen vogels in invasie-jaren bestaat geen zekerheid, er zijn namelijk geen ringmeldingen van als nestjong geringde vogels bekend (Glutz von Blotzheim & Bauer 1985, Hustings & van Winden 1996).

Tijdens de lange en strenge winter van 1995/96 vond er in de provincie een invasie van Pestvogels plaats. Ondanks hun naam, zijn Pestvogels zeer populair en niet alleen bij vogelaars. In de winter 1995/96 haalden ze de voorpagina van het Nieuwsblad van het Noorden en zelfs de televisie besteedde er aandacht aan. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er vrij veel bekend is over het voorkomen van Pestvogels in de provincie. De invasie van de winter 1995/96 is de grootste die tot nu toe in de provincie werd geregistreerd. In dit artikeltje worden alle waarnemingen op een rij gezet en worden de aantallen vergeleken met die uit eerdere jaren.

Materiaal en werkwijze

Voor aantallen tot en met winter 1981/82 is geput uit Boekema *et al.* (1983). Deze gegevens zijn gebaseerd op losse waarnemingen. De aantallen uit de periode 1982 t/m 1997 zijn gebaseerd op losse waarnemingen die zijn binnengekomen voor de waarnemingenrubriek van de Grauwe Gors. In de winter 1995/96 is bovendien ten tijde van de invasie fanatiek achter waarnemingen aangebeeld. Er zullen zodoende meer waarnemingen boven water zijn gekomen dan wanneer er uitsluitend passief op ingezonden waarnemingen zou zijn gewacht.

De aantallen uit de verschillende jaren zijn niet zonder meer vergelijkbaar. In vroegere jaren waren er veel minder vogelaars dan tegenwoordig en werden bovendien de waar-

nemingen zelden doorgegeven, meestal omdat men niet wist aan wie. De aantallen zijn echter wel indicatief voor goede en slechte jaren. Vanaf de jaren tachtig speelt dit probleem echter veel minder (het aantal vogelaars neemt nog jaarlijks toe) en de aantallen uit recente jaren zijn zodoende beter onderling vergelijkbaar.

Pestvogels in Groningen t/m 1982

Vanaf de winter 1931/32 zijn globale aantallen per winter bekend. Boekema *et al.* (1983) geeft een overzicht van het aantal waarnemingen en de totalen per winter van 1931/32 tot en met 1981/82. In tabel 1 zijn deze op een rij gezet.

Uit tabel 1 blijkt dat in de provincie Groningen vanaf begin jaren zestig bijna jaarlijks Pestvogels worden gezien.

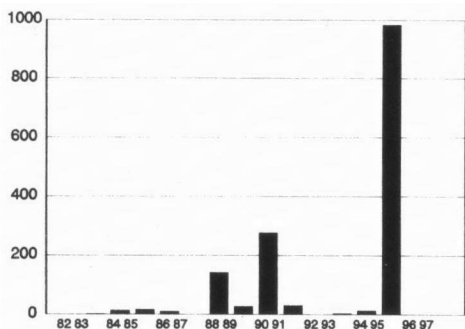
Tabel 1. Waarnemingen van Pestvogels in Groningen in 1931-1982 (bron: Boekema *et al.* 1983)

1931/32	7	1963/64	10	1973/74	33
1936/37	11	1964/65	0	1974/75	184
1941/42	16	1965/66	222	1975/76	13
1943/44	16	1966/67	25	1976/77	0
1946/47	80	1967/68	10	1977/78	0
1948/49	2	1968/69	0	1978/79	7
1950/51	15	1969/70	5	1979/80	3
1956/57	735	1970/71	116	1980/81	0
1957/58	44	1971/72	82	1981/82	30
1962/63	1	1972/73	3		

In het optreden van invasie-jaren is geen vast patroon te ontdekken. De invasies die in Nederland voorkwamen werden ook in de provincie opgemerkt, zij het dat de aantallen soms sterk afwijken van andere plaatsen in Nederland. Volgens SOVON (1987) vond in de winter van 1981/82 in Nederland één van de vijf grootste invasies van deze eeuw plaats, terwijl er in de provincie maar 30 werden opgemerkt. De winter van 1965/66, in Nederland als de topwinter te boek staand (Hustings & van Winden 1996), kan in de provincie bij lange na niet tippen aan de aantallen uit de winter van 1956/57.

Pestvogels in Groningen vanaf 1982

In de 15 winters van 1982/83 t/m 1996/97 zijn er vier geweest zonder Pestvogelwaarnemingen. In acht winters werden slechts kleine aantallen Pestvogels gezien, variërend van 1 tot 31. In drie winters werden meer dan 100 Pestvogels gezien, met de winter 1995/96 als absoluut topjaar. In figuur 1 zijn de aantallen per jaar uitgezet.

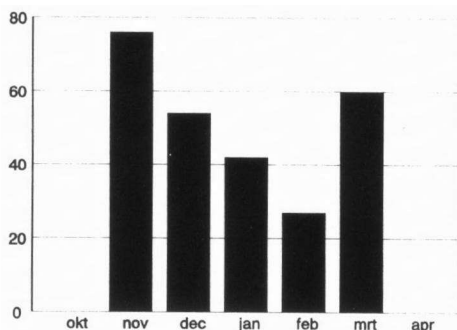
Figuur 1 Aantal waargenomen Pestvogels per winter in de provincie Groningen in 1982 t/m 1997. (N=1520)

Pestvogels worden in Nederland vrijwel uitsluitend in de wintermaanden gezien. Groningen vormt hierop geen uitzondering, alle waarnemingen voor de jaren 1982-1997 vielen tussen 3 november en 29 maart.

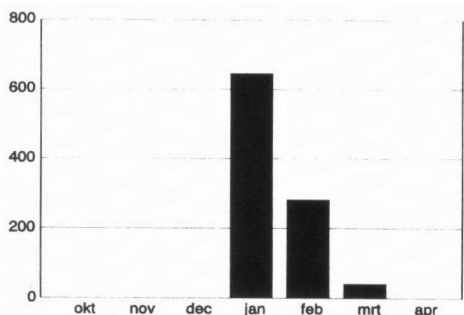
In figuur 2 en 3 is het aantalsverloop per maand uitgezet. Hierbij is de winter van 1990/91 niet meegenomen omdat de waarnemingen uit deze winter niet alle meer precies per maand konden worden ingedeeld. Het aantalsverloop in deze winter komt echter sterk overeen met het verloop in de andere jaren: de meeste vogels arriveren in november en december. Tot in februari blijven

kleinere aantallen hangen, veel vogels zullen dan verder zuidelijk zijn getrokken, en in maart is er weer een klein piekje te zien (veroorzaakt door terugtrek naar de broedgebieden).

Het aantalsverloop in de winter 1995/96 was echter geheel anders.

Figuur 2 Aantal Pestvogels per maand in de provincie Groningen in 1982 t/m 1997 (m.u.v. winter 1990/91 en winter 1995/96). (N=259)

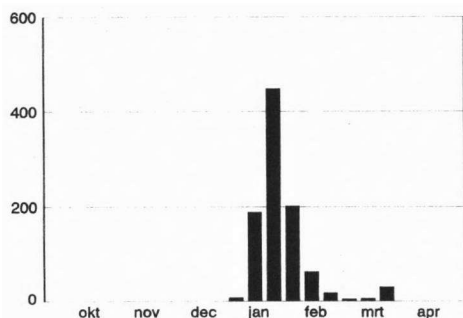

Figuur 3 Aantal Pestvogels per maand in de provincie Groningen in winter 1995/96. (N=969)

Pestvogels in Groningen in de winter 1995/96

Vanaf 6 januari, toen de eerste twee vogels werden gezien in de Marne, Veendam, druppelden de Pestvogels binnen. Tot 18 januari werden alleen solitaire gemeld, met uitzondering van een groepje van 5 op 9 januari in Haren en 12 vanaf 14 januari in Beijum, Groningen. Vanaf 19 januari nam zowel het aantal waarnemingen als het gemiddeld aantal vogels per groep flink toe. De hoogste aantallen werden bereikt in de oostelijke wijken

van de stad Groningen, met maximaal 45 in Lewenborg, 72 in Ulgersmaborg en ca.75 in Beijum. Ook elders werden grote groepen gezien met als uitschieters 50 à 60 op 23 januari in Tolbert en 60 op 28 januari bij de Lettelberterpetten. De aantallen bleven hoog tot half februari. Hierna namen de waarnemingen en aantallen snel af, met als grootste groepen 14 op 18 februari in de wijk Selwerd in Groningen en 15 op 26 februari in Delfzijl. Op 23 maart werd nog een groep van 25 gezien in Appingedam. De laatste waarneming (5 exemplaren) was op 29 maart in Oldekerk. Op de meeste plaatsen was toen al geen bes meer te vinden. In figuur 4 is het aantalsverloop per decade weergegeven.

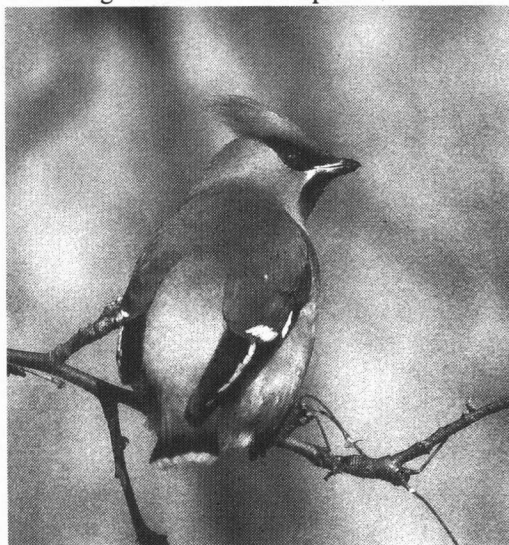
Figuur 4 Aantal Pestvogels per decade in de provincie Groningen in de winter 1995/1996. (N=969)

Pestvogels werden vrijwel uitsluitend in de bebouwde kom waargenomen. Af en toe werd een hoog overvliegend groepje opgemerkt of werden enkele gezien in een stuk bos. In de bebouwde kom foerageerden Pestvogels op allerlei soorten bessen, waarbij de voorraad bessen bepaalde hoelang de vogels op een bepaalde plek bleven hangen; als de boom of struik leeg was gevreten vertrok de groep en ging op zoek naar nog volle bessenstruiken.

Er is slechts in een beperkt aantal gevallen op de leeftijd van de Pestvogels gelet: van de 83 op leeftijd gebrachte vogels waren 11 adult en 72 in eerste winterkleed.

De groeps grootte varieerde tussen 1 en 75. De gemiddelde groeps grootte was lastig te bepalen omdat in de noordoostelijke wijken van de stad Groningen (Beijum, Lewenborg en Ulgersmaborg), waar de grootste groepen werden gezien, de grote groepen zich vaak

opdeelden in kleinere groepjes of omgekeerd. Van de vogels die buiten deze wijken werden waargenomen was de verdeling van de groeps grootte als volgt: 1-10 (61), 11-20 (16), 21-30 (4), 31-40 (1), 41-50 (0) en 51-60 (2). Slechts een klein deel van de groepen was dus groter dan 20 exemplaren.

*Pestvogel
Groningen, januari 1996*

Eric Koops

Het totaal aantal waargenomen Pestvogels in de provincie is voor de gehele winter op 984 gesteld. Dit aantal is zeker niet zo nauwkeurig als dit getal suggereert. Het was af en toe erg lastig om uit de brei waarnemingen van de stad Groningen de dubbelwaarnemingen te filteren. Wanneer bijvoorbeeld een groep van 50 Pestvogels op 2 februari voor het laatst gezien wordt in Lewenborg (in het noordoosten van de stad) en op 4 februari duikt een groep van 40 op in de Wijert (zuiden van de stad) en een groep van 10 in Vinkhuizen (westen van de stad) is het goed mogelijk dat het om dezelfde 50 vogels gaat. In dit (hypothetisch) geval zijn deze vogels echter alle meegeteld omdat de betreffende wijken ver uit elkaar liggen en voegden deze drie waarnemingen 100 exemplaren toe aan het totaal. Indien de wijken echter dicht bij elkaar liggen (bijv. Beijum, Lewenborg en Ulgersmaborg) zijn de aantallen meestal bij elkaar genomen en zouden in bovenstaand voorbeeld 50 exemplaren aan het totaal zijn toegevoegd. Op deze manier is het totaal aantal voor de stad Groningen misschien iets te hoog ingeschat.

Pestvogels elders in de winter 1995/96

Uiteraard stond de invasie van de winter 1995/96 niet op zichzelf, ook elders in Nederland en Noordwest-Europa werden zeer hoge aantallen Pestvogels gezien. Een voorlopig overzicht in SOVON-Nieuws (Hustings & van Winden 1996) laat zien dat de aantallen in de rest van Nederland in dezelfde orde van grootte lagen en ook het aantalsverloop kwam sterk overeen met dat uit Groningen, zij het dat de indruk bestond (informatie van de DB-vogellijn) dat hogere aantallen in het midden en westen van het land vaak een paar dagen later werden gezien dan in Groningen. Dit duidt er op dat in ieder geval een deel van de Pestvogels eerst in de provincie Groningen arriveerden en later verder trokken in zuidelijke en westelijke richting.

In Groot-Brittannië wordt de invasie van de winter 1995/96 één van de grootste ooit genoemd. Ook hier arriveerden bijna alle vogels in januari en februari. De totale omvang van de invasie werd op minimaal 10.000 exemplaren geschat (Nightingale & Allshop 1997).

Conclusie

In de winter 1995/96 werden ongekend hoge aantallen Pestvogels gezien in de provincie Groningen, het totaal aantal waargenomen exemplaren werd gesteld op 984. Het seizoensverloop verschilde van andere jaren door een piek in januari/februari, terwijl in 'normale' jaren de hoogste aantallen meestal in november/december werden waargenomen. Het Groninger beeld paste perfect in het landelijk plaatje.

Een jaar later was het veel stiller, de gehele winter 1996/97 werd geen enkele Pestvogel gezien in de provincie.

Dankwoord

Eenieder die zijn/haar waarnemingen doorgaf wordt hartelijk bedankt; alle namen staan vermeld in de waarnemingenrubrieken van de betreffende periode.

Literatuur

- Boekema EJ, Glas P & Hulscher JB 1983. Vogels van de provincie Groningen. Wolters Noordhoff, Groningen.
- Glutz von Blotzheim UN, Bauer K.M. 1985. Band 10/2 Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Aula-Verlag, Wiesbaden.
- Hustings F. & van Winden E. 1996. Alvast iets over Pestvogels. SOVON-Nieuws 9(2): 11-12.
- Nightingale B. & Allshop K. 1997. The ornithological year 1996. British Birds 90: 538-548.
- SOVON. 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.